

MERZIFON ÇARŞAF DOKUMALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU ÜZERİNE BİR ARASTIRMA¹

Nurşen Ü. KOYUNCU*

Özet

Amasya'nın Merzifon ilçesinde dokunan çarşaf dokumalarının tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Geçmişten bu güne kadar değişmeden kendine özgü özelliklerini koruyarak günümüze kadar gelen Merzifon dokumalarının genel özellikleri ayrıntılarıyla incelenmiş, diğer dokumalarla olan farklılıkları tespit edilerek açıklanmıştır. Merzifon çarşaf dokumalarının günümüzde Merzifon sınırları içerisinde giderek azaldığı bu konuda tedbir alınması gerektiği, yapılan mülakat ve alan araştırmalarıyla tespit edilmiştir. Yapılan araştırma fotoğraflarla desteklenerek belgelendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dokuma, Çarşaf, Bez Dokuma

Amasya'nın Merzifon ilçesinde yapılan çarşaf dokumalarının tarihi çok eskilere dayanmaktadır. 1515.belgelenen bir vergi kalemi merzifon dokumalarının varlığını ispat etmektedir.Tarihi gelişim sürecinde Merzifon bez dokumaları oldukça gerilemeler göstermesine rağmen günümüze kadar geleneksel özelliklerini kaybetmeden ayakta kalmayı başardığı görülmektedir.

Merzifon çarşaf dokumaların da görülen en önemli özellik çarşafların düz yüzeylerinde görülen potlar ve çarşafların uç kısımlarında görülen saçak bağlamalarıdır.merzifon çarşaf dokumaları denizli dokumalarıyla benzerlik göstermektedir. çarşaf dokumaların zemini beyaz renk olarak üretilmektedir.dokumada kullanılan iplikler atkı ve çözümlü olmak üzere pamuklu ipliklerden oluşmaktadır. Günümüz içerisinde çarşaf dokumaların üretiminin azaldığı tespit edilmiştir. Merzifonu temsil eden en önemli el sanatlarından biri olan çarşaf dokumalarının yok olmasını engellemek için en kısa zamanda önlemler alınması gerektiği yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir.

¹Bu makale 15-18 Kasım 2012 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Yöresel Ürünler Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

*Uz.Nurşen Ünal Koyuncu,Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Mezunu

Merzifon Amasya ilinin küçük bir ilçesi olup, Samsun Ankara karayolu üzerinde bir Merzifon dokumacılık alanında geçmişten gelen bir gelenekselliğe ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle boyahaneleriyle ün yapmıştır.1515 yılına ait bir belgede alınan vergi kalemi bu tarihlerde Merzifon’da boyahanelerin varlığını göstermektedir.

Evlıya çelebi, Seyahatname’sinde “Boyacı dükkânları çoktur. İnan boyasından daha iyi boya yaparlar. Mavi boyası ünlüdür. Kırım ülkesine buradan tüccarlar, her yıl binlerce top pembe bez götürüp esir ile değiştirirler. Kırım halkının ferace (uzun siyah çarşaf) ve iç çamaşırları hep Merzifon bezidir. Pembe ipliği de ünlüdür. Kentlilerin döşekleri alaca, yastıkları çizgili, hoş yorgan yüzleri, çarşaf ve perdeleri çok ünlüdür.”diyerek Merzifon’un dokumacılık sektöründeki önemini anlatır.

1867-1873 yılları arasında İngiltere’nin Trabzon konsolosu olarak görev yapan William Gifford Palgrave hazırladığı raporda Yedikır ovasında kurulmuş büyük bir kasaba diye tarif ettiği Merzifon’da çeşitli dokumaların yapıldığı 830 dükkân ve atölyenin varlığını belirterek, bu atölyelerde iç çamaşır bezi, elbiselik kumaş ve basma üretildiğini kaydetmiştir. Konsolos ayrıca çeşitli zamanlarda dokumaların sergilendiği ve satıldığı panayırılar büyük pazarlar kurulduğunu ifade etmiştir.

Fransız diplomat Vitale Cuinet Duyun-u Umumiye teşkilatı için hazırladığı 4 ciltlik eserde Amasya ve Merzifon bölgesi ile ilgili 19. yüzyılın son çeyreğine ait geniş bilgiler vermektedir. Cuinet, kasabanın en güçlü gelişmiş sanayi dalı dokumacılıktır diyerek, Merzifon dokumaları ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “Fabrikasyon olarak dokunan bezler, kırmızı, mavi, beyaz renktedir. Dokumacılık yapan 3000 aile ve tezgah vardır. Merzifon bezinin bir adı da “Manusa “dır. Vitale Cuinet ayrıca dokuma boyacılığında iyi dokuma boyası çıkarılan Nerprun (Cehri) adı verilen bir bitkinin de çok kaliteli olarak Merzifon’da yetiştirildiğini belirtmektedir.

Merzifon da 17 ve 18 yüzyılda tezgah odaları olduğu ,35 bin nüfusun 10 bininin dokumayla uğraştığı bilinmektedir.1940 ve 1967 lı yıllarda dokumalar azalmış dokuma tezgahları başka şehirlere satılmıştır. 1972 de tekrar dokumaya başlanmıştır.30 çeşit ürün üretilmiştir. Bu ürünler arasında çarşaf, peştamal,sofra bezi,iç çamaşırlık, gömlekler bulunmaktadır.

MERZİFON İLÇE MERKEZİNDE BULUNAN DÜLGERLER TEKSTİL DOKUMA ÜRETİM ATÖLYESİ VE SATIŞ MERKEZİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Merzifon ilçe merkezinde bulunan dülgerler tekstil ilçenin en eski dokuma Üretim ve Satış Merkezidir. Haşım DÜLGER (92) 1972 de kendi dokuma atölyesini kurmuştur. Satış Merkezi Ve Atölyelerinde 2 Dokumacı ve 1 Satış Elemanı bulunmaktadır. Dokumacılar geleneksel olarak dokuma işini sürdürmektedirler. Öğrenim düzeyleri ilkokuldur. Dokumacılar 1 bayan(35 yaşında), 1 erkek (30 senedir bu işi yapan,70 yaşında) den oluşmaktadır.

Şekil 1.Dokuma Atölyesinde Peşkir Dokuma

Dokumalar satış merkezinin arkasında kurulmuş bir atölyede sürdürülmektedir. Sadece çarşaf ve peştamal üretimi yapılan bu atölyelerde toplam 5 adet tezgâh bulunmaktadır. Bu tezgâhların 3'ü peştamal tezgâhı ve 2 çarşaf tezgâhından oluşmaktadır.

DOKUMALARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Merzifon dokumaların da Önceleri kullanılan ham maddeler yün ve pamuklardan elde edilen iplikler ve bitkisel boyalar olsa da, günümüz de bu ham maddelerin yerini Çorum, Denizli ve Bursa'dan hazır getirilerek elde edilen hammaddesi pamuk olan iplikler almaktadır. Dokuma tekniği bez ayağı şeklinde dokunmaktadır.

Şekil 2. Merzifon Çarşaf dokumalarından bir örnek.

Dokumaların ölçüleri 182-2.20 cm. ve 170-210 cm. olarak değişmektedir. Dokumalarda kırmızı, mavi, sarı renkler kullanılmakla beraber genellikle zemin beyaz olarak kullanılmaktadır. Çarşafın bazılarında yöresel adı soba borusu olarak tabir edilen dar ve geniş çizgi şeklinde desenler görülmektedir. Dokumaların uç kısımlarında saçak bağlamalar görülmektedir. saçak bağlamaların boyutları 7cm.ve 25 cm arasında değişmektedir. Bu bağlamalar makrame tekniği kullanılarak oluşturulan düğüm tekniklerinden oluşmaktadır. yöresel isimleri yürek bağı, baklava, sarhoş sokağı, süper bağ olarak anılan bu bağlamalar yöre halkının kadınları tarafından evlerde yapılmaktadır. Merzifon ilçesinde dokunan çarşaf ve peştamallar dülgerler tekstilin satış merkezinde satışa sunulmaktadır. Bunun dışında İstanbul ve Ankara da ki hamamlar ve çevre illerden sipariş alınarak üretilmektedir.

SONUÇ

Amasya'nın Merzifon ilçesinde yapılan araştırma sonuçlarına göre Merzifon ilçesinde dokunan Merzifon potlu çarşafı tarihi çok eskilere dayanmasına rağmen günümüz içerisinde unutulmaya yüz tutmuş geleneksel sanatlarımızdan biri olduğu tespit edilmiştir. Yapılan mülakat ve incelemelere göre yöre halkının günümüz içerisinde ekonomik açıdan daha iyi olduğu düşünülerek tarım işine önem vermesi dokumacılığı geride bırakmıştır. İlçenin eğitim merkezleri ise daha çok dekoratif dokumalar üzerinde durduğu elde edilen veriler arasındadır. Dokumalarda kullanılan ham maddelerin başka şehirlerden temin edilmesi, ekonomik açıdan masraflı olması, dokumacıların azalması, çarşaf dokumalarının gerilemesinde önemli bir rol oynadığını düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

ALTAY, F.(1974) Türk Kumaşları, Sanat Dünyamız, Cilt 1, S.1, İstanbul.

ATASOY, N.(2001) İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul.

GÜLENSOY, B.(1994, Aralık) Türk Dünyası Giyim Kuşamı Üzerine, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara.

GÜRSU, N.(1988) Türk Dokumacılık Sanatı, Çağlar Boyu Desenler, İstanbul.

ÖZBEL, K.(1945) El Sanatları, III. Eski Türk Kumaşları, Ankara.

ÖZTÜRK, İ.(1994) Geleneksel Türk El Sanatlarına Giriş, Ankara,

ŞEKER, S.(2009) Amasya Şehir Rehberi, Ankara.

ŞEBER, B.(2003) Kumaş Yapı Bilgisi: Çift Katlı Kumaş Örgüleri, İstanbul.

TEZCAN, H.(1993) Atlaslar Atlası: Pamuklu, Yün ve İpek Kumaş Koleksiyonu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

YAGAN, Y.Ş.(1978) Türk El Dokumacılığı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,

YILMAZ, N. A.(2000) Elvan, Basit Yapılı Dokuma Örgüleri, İzmir.

RESİM DİZİNİ

Şekil 1. Dokuma Atölyesinde Peşkir Dokuma

Şekil 2. Merzifon Çarşaf dokumalarından bir örnek.